

Ord och sakrament.*

Då jag nu skall säga några ord om ord och sakrament, så sker detta med en stark begränsning. Jag ser frågan närmast från den praktiskt tjänstgörande prästens synpunkt, och jag har därtill att taga hänsyn till vad som för övrigt förhandlas under dessa dagar. Det blir således icke fråga om någon djupgående systematisk behandling av hithörande spörsmål. Jag har satt mig en betydligt anspråkslösare uppgift före.

En präst är kallad att förvalta ord och sakrament. Enligt bekännelse-skrifterna finnes Kristi kyrka, där Guds ord rent och klar förkunnas och sakramenten efter Kristi instiftelse utdelas. En präst som kommer ut i församlingen har ju sina givna plikter med avseende på förkunnelsen och undervisningen likasom också i fråga om sakramentsförvaltningen. Det är närmast om denna senare jag vill säga ett par ord. Sakramentsförvaltningen befinner sig i ett prekärt läge. Den är ett problem i annan mening än när man talar om predikans problem. Det finnes församlingar, där prästen sällan eller aldrig förrättar något dop. De barn som födas erhålla dopet på närmaste barnbördshus. Naturligtvis kan barndopet förrättas på varje ort och ställe, blott dess inre mening och karaktär såsom helig handling vidmakthålles. Men det är vår kyrkas mening att dopet är en gåva till församlingen. Gud handlar icke omedelbart, utan han har lagt i församlingens händer att sörja för upptagandet i församlingen genom dopet, vari Guds förekommande nåd möter den enskilde. Det åligger församlingen att sörja för den fostran till det kristna livet som är oundgängligen nödvändig, när ett barn upptages i församlingens gemenskap. Dop och församling få därför icke skiljas åt. Ordets tjänare äro de som handla å församlingens vägnar, då de förrätta det heliga dopet. Men detta betyder ingalunda att församlingen såsom sådan skulle lämna ifrån sig all omtanke och allt ansvar.

Det är på församlingens, kyrkans ansvar som ett barn döpes, icke på den tjänstförrättande prästens enskilda ansvar blott. Dopets församlingsmässiga karaktär framstår bäst, då det förrättas i den gudstjänstfirande församlingens mitt. Så sker ju mångenstädes. Hemmet kan också vara en plats för dopets förrättande, då familjen och dess närmaste, såsom den lilla församlingen i den större sluter sig samman för att fira den heliga högtid

*) Föredrag vid liturgisk kurs i Lund april 1931.

som barndopet är och bör vara. Det kan bliva en mycket skön hemmets högtid. Man erinras om att icke blott familjen har fått en ny medlem utan också Guds kyrka och församling, har fått ett tillskott, med det ansvar detta innebär.

Barndopets försvinnande från en församling är en stor förlust för församlingslivet, därom torde alla präster vara överens. Man skall betänka vad det innebär att den yngre generationen i en församling växer upp utan att kanske någonsin ha bevittnat ett dop. Dopet, undandraget församlingen, medverkar till antingen att man uppfattar dopet såsom verkande ex opere operato — det är prästen som så att säga åstadkommer sakramentet — eller också såsom en skäligen tom ceremoni. I bägge fallen kommer man ifrån den evangeliska sakramentsuppfattningen.

Vi böra vara aktsamma om dopets sakrament och göra vad vi kunna för att bevara och föröka helgden omkring detsamma. En präst bör aldrig taga ett dop blott såsom en förrättning, utan såsom en gudstjänst. Och ingen präst torde behöva ådraga sig beskyllningen för att propagera för någon slags sakramentalism, när han gör vad han kan för dopets höghet och helgd i våra församlingar. Han följer endast vår kyrkas bekännelse, som hävdar att Kristi kyrka uppbygges genom ord och sakrament.

Att dopets undanskymda plats menligt inverkar också på det andra sakramentets ställning i församlingslivet, torde vara ovedersägligt. Den präst som icke noggrannt vårdar sig om dopets helgd, tager också bort något från altarets sakrament. Men det är icke bara på det sättet som en präst kan försvaga nattvardens redan kanske förut mycket svaga ställning i församlingslivet. Kan man undra över att en församlings medlemmar hålla sig borta från nattvarden, om de sällan eller aldrig i förkunnelsen höra något om nattvarden, utan möjligtvis klander över att de icke gå till nattvarden. De se aldrig sin egen präst gå till nattvarden, de kunna hos honom icke upptäcka något behov av detta sakrament. Varav hjärtat är fullt, därom talar munnen. Men prästen talar aldrig om nattvardens nådemedel utom när han så att säga är tvungen att göra det. Och med den litet krassa realism som är tillfinnandes på det religiösa området drager man den slutsatsen, att om prästen icke behöver nattvarden, så behöva vi den icke heller. Den schartauanska förkunnelsen intager här en markerad särställning. Den lägger sig vinn om att framhålla nattvarden såsom ett nådetillfälle, som man icke får försumma, men som ett nådetillfälle, som också verkligen giver nåd och tillväxt i det andliga livet. Det finnes naturligtvis också annan predikan än den schartauanska som omnämner nattvarden, men så vitt jag har kunnat finna, är denna relativt sällan förekommande. Jag har dock själv påträffat den.

Om prästen för egen del känner behov av både ord och sakrament, kan han möta mångahanda svårigheter. Frågan om prästs nattvardsgång har varit föremål för livlig debatt under gångna tider. När handboksfrågan vid 1893 års kyrkomöte debatterades, framlade Waldemar Rudin motion om rättighet för präst till självkommunion. I sin motion påpekade Rudin att under de senaste årtiondena klagan hade blivit uttalad av präster från vitt skilda håll vid prästkonferenser och eljest att de icke voro i tillfälle att åt-

njuta nattvardens sakrament så ofta de åstundade det. Det var mera sällan man vid en nattvardsgång i den egna församlingen kunde påräkna hjälp av en ämbetsbroder. Och säger Rudin: "Och om än för somligas inre behov en eller annan nattvardsgång under året kännes tillräcklig, är detta långt ifrån alltid fallet".

Det har sitt intresse att se huru denna motion blev i kyrkomötet behandlad. Den prästerliga avdelningen avslog den med den motiveringen, att avdelningen såg sig ur stånd att anvisa någon riktning i vilken frågan skulle kunna vinna en tillfredsställande lösning. Rudin reserverade sig. Vid debatten i kyrkomötet framhöll Rudin hursom 1571 års kyrkoordning räknade med självkommunion, likaledes alla lagförslagen som tillkommo på Gustaf Adolfs tid. Den förekom i Tyskland, och Danmark hade just genomfört lagstiftning i frågan. Prof. Sven Libert Bring från Lund angav sina betänkligheter. Det vore en hittills okänd sed, som kanske skulle stöta många, om den bleve bruk. "Ett sådant bruk skulle möjligen också kunna leda till självsvald, om man därav tog anledning att gå oskriftad till nattvarden eller att förbise det viktiga moment i nattvardsbegäendet, som är växelverkan mellan en givande och tagande." Bring ställde sig dock icke alldeles avvisande, utan föreslog att i undantagsfall kyrkostyrelsen skulle kunna medgiva rätt till självkommunion. Biskop Charleville ställde sig avgjort på Rudins sida. Jag minnes, sade han under debatten, för många år sedan, då denna fråga förekom vid ett prästkonvent i Linköping. Där uppställdes det spörsmålet: Står en prästs självkommunion i strid med den Heliga Skrift? Därpå svarades nej. Vidare: står den i strid med luthersk åskådning? Därpå svarades också nej. Den enda betänklighet man hade mot saken var den, att den till äventyrs skulle kunna uppväcka underliga tankar i församlingarna som möjligen skulle däri kunna se något katolskt. Denna betänklighet ansågs icke synnerligen betydande, ehuru man vid det tillfället icke ville formligen uttala sig för prästens självkommunion. Den som med sitt förslag samlade majoritet inom kyrkomötet var norrlänningen, folkskoleinspektör Kjellin, som föreslog att kyrkomötet skulle anhålla om åtgärder, varigenom de för präst stundom inträffade stora svårigheterna att tillsammans med församlingen för egen del bliva delaktig av den heliga nattvarden, kunde på lämpligt sätt avhjälpas. Kjellin lade tonvikt på orden "med församlingen", framhållande att frågan icke kunde lösas genom att en avlägset boende präst en söckendag enskilt av annan präst undfick nattvarden.

Det är ganska anmärkningsvärt att det var Rudin och hans meningsfränder, vilka efter den tidens kyrkopolitiska läge stodo den lågkyrkliga väckelsen nära, som i förening med lekmännen inom kyrkomötet förde fram beslutet om prästs självkommunion. Motståndet kom från mera högkyrkligt håll, och den betänklighet som här verkade starkast och stod i bakgrunden var frågan om skriftermålet. Skrift och nattvardsgång hörde så samman, att när prästen icke kunde skrifton sig själv så var självkommunion icke heller att anbefalla.

Några åtgärder från Kgl. Maj:ts sida läto emellertid icke höra av sig. Vid 1903 års kyrkomöte upptog biskop Tottie frågan och påvisade huru

luthersk självkommunionen var. Dock borde vissa garantier givas för att självkommunionen icke missbrukades, antingen i katolicerande eller reformert riktning. Tottie fann att en katolicerande misstyndning förebyggdes genom föreskriften att endast i nödfall och då tillika med församlingen må det vara prästen medgivet att begagna sig av sakramentet på det föreslagna sättet. Från mera frikyrkligt håll framförde friherre Barnekow betänkligheter. Helst skulle han velat att en lekman utdelade sakramentet till prästen. Han ställde sig emellertid neutral. Biskop Keijser pekade på kyrkolagens föreskrift att ingen får oskriftad gå till nattvarden och höll därför före att förslaget innebar kyrkolagsändring. Icke heller han ville emellertid yrka avslag. Kyrkomötet fattade sitt beslut i huvudsaklig överensstämmelse med biskop Totties förslag. Kgl. Maj:t utfärdade sedermera år 1904 en förordning (frågan ansågs icke vara av kyrkolags natur) att i nödfall rätt till självkommunion må på därom gjord ansökning och efter prövning av förhandenvarande omständigheter, av vederbörande biskop meddelas administrerande präst, dock att prästen endast tillika med församlingen må åtnjuta sakramentet på ifrågavarande sätt.

Den här anförda förordningen av år 1904 har genom de senaste decenniernas utveckling blivit utsatt för en hård press, och det i tvenne avseenden. För det första har bestämmelsen om självkommunion såsom en nödfallsåtgärd trätt i annan belysning än förut. I det föregående nämndes såsom orsak till nattvarden undanskjutande i det religiösa, att prästen icke med framgång kunde framhålla detta nådemedel, när församlingen aldrig såg honom själv begagna sakramentet. Detta har föranlett präster, på många håll, vågar jag säga, att för församlingens skull oftare än som nödfall skulle kräva, begagna rättigheten till självkommunion. När jag i denna sak blivit tillfrågad om råd, och hört hurudant läget i församlingen varit, så har jag förklarat mig icke hava något att invända mot prästens mera regelbundna självkommunion. Man skulle visserligen på denna punkt kunna invända att varken prästen eller någon annan skall bara för exemplets skull gå till nattvarden, utan driven därtill av sitt individuella behov. Men härvid skall ihågkommas att så länge nattvarden självklart var en församlingshandling, det individuella behovet starkt betonades av kyrkan, men att i samma mån som kravet på att vara värdig och väl beredd urgerades ända därhän att man måste vara nära nog en mönsterkristen, om man skulle våga gå till nattvarden, så har under senare tid nattvarden betydelse icke blott för den enskilde utan också för församlingen, för församlingslivet betonats. Det har behövt betonas. Ty prästen har själv förvisso märkt, att det är något som brister i församlingens liv, när nattvarden skjutes åt sidan.

Men också i ett annat avseende har förordningen om prästs självkommunion blivit utsatt för ett starkt tryck. Om den enskilde prästen under förhållanden som alldeles svara mot dem som åsyftades vid förordningens tillkomst önskar begagna sig av rätten till självkommunion, men vid utlyst nattvardsgång inga nattvardsgäster finnas, vad skall prästen göra? Det förhåller sig ju så, att prästen icke alltid på förhand kan veta om några nattvardsgäster komma, när ingen skyldighet finnes att på förhand att anmäla sig. Det har hänt många gånger, att präst under sådana förhållanden "av nödfall" brutit mot förordningens bestämmelse "med församlingen".

Här kommer man lätt på glid bort från den evangeliska kyrkans bekännelse. Steget är praktiskt sett taget, då prästen icke iakttager nödig försiktighet med hänsyn till förekomsten eller icke av nattvardsgäster, utan låter vad som en gång var oundvikligt nödfall mista nödfallets prägel. Han har då försatt sig i en sådan situation, att han måste motivera sin ställning till nattvarden på annat sätt än förut. Den evangeliska bekännelsens ord om ord och sakrament ha upphört att gälla.

I Svensk Kyrkotidning stod för kort tid sedan infört ett referat av ett av docenten Gustaf Lindberg hållet föredrag i Uppsala, över ämnet "Ritualistiska strömningar i vår kyrka". Föredragshållaren skiljer där mellan en äldre och en yngre liturgisk reformrörelse. Den äldre, representerad främst av Kyrkosångens vänner, hämtade sina impulser från den äldre liturgiska rörelsen i Tysklands evangeliska kyrka, under lång tid ledd av Smend och Spitta. De nyare liturgiska reformrörelserna skilja sig enligt föredragshållaren i flera avseende från den äldre. De yngre äro starkt influerade från den anglikanska högkyrkan. Understundom finner man också en mera direkt anknytning till romersk tradition. Reformationen, så säges det, for onödigt hårt fram med det kyrkliga arvet. Så långt föredragshållaren.

Jag skall icke närmare skärskåda docent Lindbergs intressanta framställning i ett aktuellt ämne. Jag vill blott framhålla en enda sak. Det talas om inflytande från anglikanskt, resp. romerskt håll. Jag vill ingalunda förneka dylikt inflytande. Men så vitt jag förstår skulle dylikt inflytande icke spela någon nämnvärd roll, om icke armodet i många församlingar i fråga gudstjänstfirande och nattvardsgång vore förhanden. Detta armod synes mig vara den primära orsaken till vad docent Lindberg kallar de nyare liturgiska reformrörelserna, vilkas gemensamma kännetecken han finner vara den liturgiska motiveringen för nattvarden införande i gudstjänsten, offer-tankens starka betonande samt det starka framhävandet av sakramentets objektiva karaktär.

Det synes mig som om en glidning i fråga om sakramentsbegreppet ligger närmast till hands för den präst som har sin utgångspunkt i den evangeliska bekännelsens framhållande av både ord och sakrament, under det att den som redan från början avviker från bekännelsen i berörda punkt och lätt tröstar sig med att sakramenten äro skjutna åt sidan går fri. Han blir ansedd för bekännelsetrogen, när den andre prästen anklagas för sakramentalism, och det kanske med rätta. Ty med rätta anklagas han för oevangelisk sakramentalism om det kommer därhän, att han i sin rättmätiga strävan att göra nattvarden gällande i gudstjänstlivet i en armodets församling, där nattvardsgången är så gott som utdöd, söker uppliva nattvardsbruket genom självkommunion. Huru rättfärdigar han denna? Det ödesdigra är svaret: Det är något som är gjort, som är utfört, nattvardsliturgien har kommit till utförande. Riten är fullgjord. Det är onekligen ritualism i helt annan betydelse än som förekom tidigare.

Jag har varit så utförlig på denna punkt därför att jag anser att man icke får klart för sig lägets allvar, om man icke tager hänsyn till denna. Allvarligt är läget så till vida som det uppenbarligen, om jag har rätt i min uppfattning, är fråga om en så att säga spontan alstring av oevangelisk sak-

ramentalism. Teorierna, av anglokatoiskt eller romerskt ursprung, komma senare. Det ödesdigra med denna ritualism är att den utövar en viss dömande inverkan på en ursprungligen evangeliskt inriktad präst. Han kan söka tröst i ett annars till synes tröstlöst arbete däri att ritén blir dock fullgjord, det objektiva utfört. Men ritens fullgörande kräver icke den själens inre kamp som det predikade ordet gör. Den sätter icke de själens krafter i rörelse som en evangelisk präst behöver för att i rätt mening eröfva sin församling. Han gör det nämligen aldrig med ritén, därom är jag fullt och fast övertygad.

Ord och sakrament höra samman. Om ordet tränges åt sidan i evangelisk gudstjänst förlorar sakramentet något av sin levande själ. Men ord och sakrament höra också på det sättet tillsammans, att ordet förlorar något, deprecieras, om det skiljes från sakramentet. Luther har i sin från specifikt kyrklig synpunkt mycket intressanta och lärerika skrifter *Von Conciliis* und *Kirchen* gjort en del märkliga uttalanden om ord och sakrament. Han använder ord och sakrament nära nog såsom reciproka begrepp. Å ena sidan är sakrament det synliga ordet, så att ord och sakrament kunna sammanfattas under begreppet ord, å andra sidan har ordet något av sakramentets karaktär. Likasom sakramentet kan nedsjunka till det blott yttre tecknet, så kan ordet på samma sätt bliva blott ett yttre tecken, blott människoord.

Från denna synpunkt kunna ord och sakrament sägas stödja varandra. Jag ser här fortfarande frågan icke från djupare systematisk synpunkt, utan från det praktiska kyrkolivets ståndpunkt, vilken i sin tur naturligtvis behöver den djupare idémotiveringen. Men den är jag icke skickad att framlägga, i varje fall känner jag mig i detta sammanhang befriad från försöket att göra det, när jag här inriktat mig på de förhållanden som möta den praktiskt tjänstgörande prästen i församlingen.

Om man tänker på gudstjänstlivet, skulle man kunna uttrycka samhörigheten av ord och sakrament på det sättet, att i gudstjänsten altare och predikstol höra samman. De måste stödja varandra, de böra icke stå i konkurrens med varandra. Man får icke driva det ena på det andras bekostnad. I *Tidskrift för kyrkomusik och svenskt gudstjänstliv* förekom förra året en uppsats med rubriken *Altarets härlighet*. Jag vill citera några uttalanden i denna uppsats, icke minst för författarens skull, kyrkoherde F. M. Allard. Om man skulle giva honom en etikett enligt det schema som docent Lindberg uppställde i sitt föredrag, skulle man givetvis säga att han står i den linje som i äldre tider representerades av Kyrkosångens vänner, således oberoende av anglokatoiska eller romanska strömningar och inflytelser.

Allard skriver: "När du kommer in i helgedomen, så är det något som framför allt fångar din blick, och det är altaret, som har sin ofta upphöjda plats längst bort i koret. Det både synes, där det tronar i mitten av synfältet, och på samma gång så att säga gömmer det sig bakom triumfbågen med det nedhängande krucifixet där borta i absiden. Det likasom både uppenbarar och fördöljer i likhet med honom som var både den store uppenbararen och den Outgrundlige. Det uppenbarar bekännelsen till hans död och det mysteriösa: den hemlighetsfulla gemenskapen med honom liksom

förtätar sig i altarets sakrament, detta som vid närmare eftertanke borde vara så enkelt för tron, likasom det på samma gång är så svåråtkomligt för tanken. Dessa tvenne drag: den öppna bekvämligheten och den intima gudsumgängelsen utmärka altarplatsen. Dessa tvenne egenskaper kan ingen livskraftig religiös rörelse undvara." Allard fäster i det sammanhanget uppmärksamheten på att religiösa sektbildningar som icke giva altaret någon plats i sitt gudstjänstrum ha en ersättning för detta i ett ofta innanför samlingslokalen liggande mindre rum; en plats dit ingen bör gå, utan driven av inre behov, en plats också för de intima samtalen och bönerna.

Altaret, säger Allard i fortsättningen, är det heliga bönerummet, ett rum för bön och bönhörelse. Vid nattvarden komma liksom vid bönen altarets båda grunddrag av mystik och uppenbarelse fram. I böneumgängelsen är både Gud och människan aktiva: Gud i tillsägelseerna i hans ord och människan, som i tron ödmjukt tager emot vad Gud giver och omsätter detta i tack och lov... De två som mötas vid altaret äro Gud och församlingen. Här är det Gudsordet självt som talar utan mänskliga utläggningar. Dessas egentliga plats är predikstolen, med sitt "ord för dagen". Predikstolen har sin plats nere i församlingen, mitt i nutidslivet med dess växlingar. Vid altaret som är skilt från församlingen, höres det eviga Gudsordet, sig likt tid efter tid, utan påverkan av tidströmningarna. Det är från altarets Gudsord, som det å predikstolen utlagda och tillämpade Gudsordet hämtar sin näring."

Detta kyrkoherde Allards uttalande synes mig vara av stort intresse, just därför att det kommer från honom, med den erfarenhet han har såsom en evangelisk präst. Av dyrköpt erfarenhet förstår han vad altaret betyder för gudstjänstlivet och därmed för det andliga livet. Det har något att giva som predikstolen icke på samma sätt förmår giva. Jag kan för min del instämma i allt vad kyrkoherde Allard har anfört, men jag har i alla fall en anmärkning. Han har underlåtit att säga något som borde sägas i detta sammanhang, något som han för sin del utan tvivel gärna skulle ha sagt, om han kommit att tänka på det.

Min anmärkning kan jag anknyta till uttalandet: "Det är från altarets Gudsord som det å predikstolen utlagda och tillämpade Gudsordet hämtar sin näring": Det kan vara riktigt nog, men det framhäver icke reciprociteten mellan altaret och predikstolen. Allards uttalande kräver till komplement det framhävande av predikstolens betydelse för altaret. Utan den levande personliga förkunnelsen från predikstolen blir vad som försiggår vid altaret tung, till slut livlös form. Den levande anden försvinner därifrån. Det är lika visst som att om predikan och predikstolen icke balanseras av altaret, ordet likasom mister sin djupaste klang, blir människoord, föredrag om kanske intressanta saker, men icke det Gudsord som man har rätta att vänta från en predikstol.

Det ligger mig om hjärtat att framhäva samhörigheten av ord och sakrament, av altare och predikstol. Ty man vill i denna tid så gärna specialisera sig på det ena departementet eller det andra. Vi leva ju i specialiseringens tid på alla områden. Allt tenderar att bliva sitt eget departement

utan samhörighet med det andra. Enligt min mening förhåller det sig på det sättet, att man icke kan specialisera sig t. ex. på det liturgiska med bortseende från andra moment i gudstjänst utan att just det liturgiska lider. Man kan icke specialisera sig på sakramentet utan att sakramentet lider intrång. Vill man arbeta för det liturgiska i gudstjänsten, så köper man denna rättighet genom att söka predika så mycket bättre än förut. Då vinner man sitt mål att göra altaret mera kärt för församlingen. Och har man den uppfattningen att allt i vår kyrka beror på en nyorientering av predikan, så skall man rannsaka sitt inre, om man verkligen har den rätta evangeliska inställningen till sakramentet och för egen del brukar nattvardens nådemedel såsom en Herrens tjänare bör bruka det.

Vi få icke släppa samhörigheten mellan ord och sakrament. Vi ha alla skäl att hålla fast vid vår kyrkas grundsats sedan gamla tider, att Kristi kyrka finnes, där Guds ord rent och klart predikas och sakramenten efter Kristi instiftelse utdelas.

E. Rodhe.

Lektionstonerna enligt svensk 1500-tals-tradition.

Med anledning av: Nat. Fransén, Laurentii Petri Nericii Tractatus de punctis distinctionum et accentu ecclesiastico. (Liturgia Suecana III), Stockholm 1930.

När Sveriges förste evangeliske ärkebiskop i juli 1566 hade sitt stifts prästerskap samlat till synod i Uppsala, höll han för dem ett ännu bevarat föredrag om åtskilliga till prästämbetets utövande hörande frågor. Framför allt ger han sina präster anvisningar beträffande Ordets predikande och sakramentens administrerande. Men en för gudstjänstlivet så nitälskande man som Laurentius Petri kunde vid ett dylikt tillfälle knappast undgå att komma in även på praktiskt-liturgiska ting. En avdelning i föredraget bär också överskriften "circa dies festos", en annan "circa imagines", en tredje "circa caeremonias et ritus ecclesiasticos". Det är denna sistnämnda, "om ceremonier och kyrkoseder", som här intresserar oss.

Sedan ärkebiskopen inskräpvt vikten av att gudstjänstens yttre skick (solennes ritus) får ett värdigt utförande, fortsätter han:

Dent etiam operam pastores, ut in Kyrkoherdarne skola också vinnläg-
solenni tono et accentu cantus ecclesi- ga sig om att uniformitet iakttagas i
astici sint uniformes, consuetum et kyrkosången med avseende på högtid-
huic ecclesiae proprium in lectionibus lig melodi och slutfall, därigenom att
evangeliorum, epistolarum, prophetia- den här vanliga och för denna kyrka
rum collectarumque servando tonum et eegna melodi och slutfall bevaras vid
accentum; etsi enim haec res alioquin evangeliernas, epistlarnes, profet-peri-
est indifferens; tamen quum in omni- kopernas och kollekternas läsning. Det-
bus oportet aliquem certum esse ordi- ta är visserligen i och för sig likgil-